

KÜTAHYA VE BOLVADİN'DE ORTADAN KALDIRILAN İKİ YAPI

Doç. Dr. A. Osman UYSAL

Türkiye'nin "eski eser", "Arkeoloji", "Sanat Tarihi", "eski eserleri koruma ve sahip çıkma" gibi kavramlarla tanışması; birçok alanda karşılaştığı gibi, Batı'dan çok sonra ve yine onun etkileriyle olmuştur. Aynı şekilde, taşınır ve taşınmaz eski eserlerin tarihî kültür mirası olarak korunması ve sahiplenilmesi bilincinin doğmaya başlamasının mazisi de pek yenidir.

Bununla birlikte artık, eski eser konusunda; Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, TAÇ Vakfı gibi kurum ve kuruluşlardan üniversitelere ve basına kadar, geniş sayılabilecek bir "ilgili çevre" oluşmuş durumdadır. Buralarda, "maddî kültür varlıkları" olarak nitelenen tarihî ve tabii kültür mirasımız araştırılmakta, tanıtılmakta, korunması-restorasyonu için çalışılmakta ve çeşitli vesilelerle, konunun kamuoyu gündemindeki yerini korumasına gayret sarfedilmektedir.

Fakat bütün bu olumlu gelişmelere rağmen, ülkemizde eski eser tahribatı, yağmalaması ve kaçakçılığının acımasızca devam ettiği de bir gerçektir.

Biz bu yazımızda, aynı âkıbete uğramış bulunan iki yapıdan söz edeceğiz. Bunlardan ilki, Kütahya'da Germiyanogullarından kalma Balabanîye Medresesi; diğeri ise Afyon'a bağlı Bolvadin ilçesinin geleneksel konut örneklerinden Cıkoğulları Evi'dir.

1) BALABANİYE MEDRESESİ:

Naili Medrese¹ de denilen ve bugün çok büyük bir kısra yıkılmış durumdaki eser, Yenimahalle'de Lala Hüseyin Paşa Caddesi üzerindeki Kemer Hamamı'nın biraz kuzeyinde yolun solunda yer almaktadır.

1. Bkz.; GÜNER, H., Kütahya Camileri, Kütahya İl Matbaası, Kütahya. 1964, s. 87. 1960 Tarihli İl İmar Komisyonu Raporu'nda, Naili Medrese'nin 1876'da inşa edilmiş bir Osmanlı eseri olduğu, harap ve özel kişi mülkiyetinde bulunduğu kaydedilmiştir. ANONİM, *Kütahya İl İmar Komisyonu Raporu*, Güven Matbaası, Ankara. 1960, s. 34.

Pek tanınmayan Balabaniye Medresesi'nden ilk olarak Hamza Güner, 1964 tarihli "Kütahya Camileri" adlı kitabında "Balaban Paşa Tekkesi (Halveti)" başlığı altında söz etmiştir².

Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki tarihî değerleri tablolarına aktardığını bildiğimiz Kütahyalı ressam Ahmet Yakuboğlu tarafından -perspektif hatalarına rağmen gerçekten paha biçilmez belge niteliğine sahip- bir resmi (Resim: 1) yapılan ve yetmişli yıllarda ana eyvanı ve iki yanındaki mekanları görülebilen yapı, ilk defa A. Altun tarafından incelendikten sonra tamamen kaderine terk edilmiştir³.

Resim: 1. Ressam Ahmet Yakuboğlu'nun Balabaniye Medresesi Tablosu.

Biz, 1989 Haziranında (16.6.1989) medresenin bulunduğu yere gittiğimizde, A. Altun'un incelediği sıralardaki hâlden daha kötü bir görüntüyle karşılaştık. Artık, ana eyvan ve yanlardaki odalar yıkılmış (Resim: 2); eyvanın sol yanındaki odanın duvar kalıntılarının üzerine bir kulübe yapılmıştı. (Resim: 3). Bununla birlikte, ana eyvanın güney köşesinin profilli taşları ile güneydoğu kenarındaki, A. Altun'un mihrap nişi olduğunu düşündüğü kısım hâlen durmaktadır. Harabenin yanındaki hazirede birkaç mezar taşı dikkati çeker.

Yapıdan geriye fazla birşey kalmadığı için, hakkındaki mimarî bilgileri - ister istemez - A. Altun'un tespitlerine. A. Yakuboğlu'nun tablosuna ve arşiv fotoğraflarına dayanarak sunmak durumundayız.

2. GÜNER, H., a.g.e., s. 87.

3. Bkz.; ALTUN, A., "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi -Bir Deneme", *Atatürk'ün Doğumunun 100. yılına Armağan: Kütahya*. İstanbul. 1981-82, s. 171-700. Ahmet Yakuboğlu'nun 1953 yılında yaptığı tablo, şimdi Bayındırlık Bakanlığı'nın Ankara/Mithatpaşa Semtindeki binasında bulunmaktadır.

Resim: 2. Balabaniye Medresesinden geriye kalan güneybatı duvarının harap hâli.

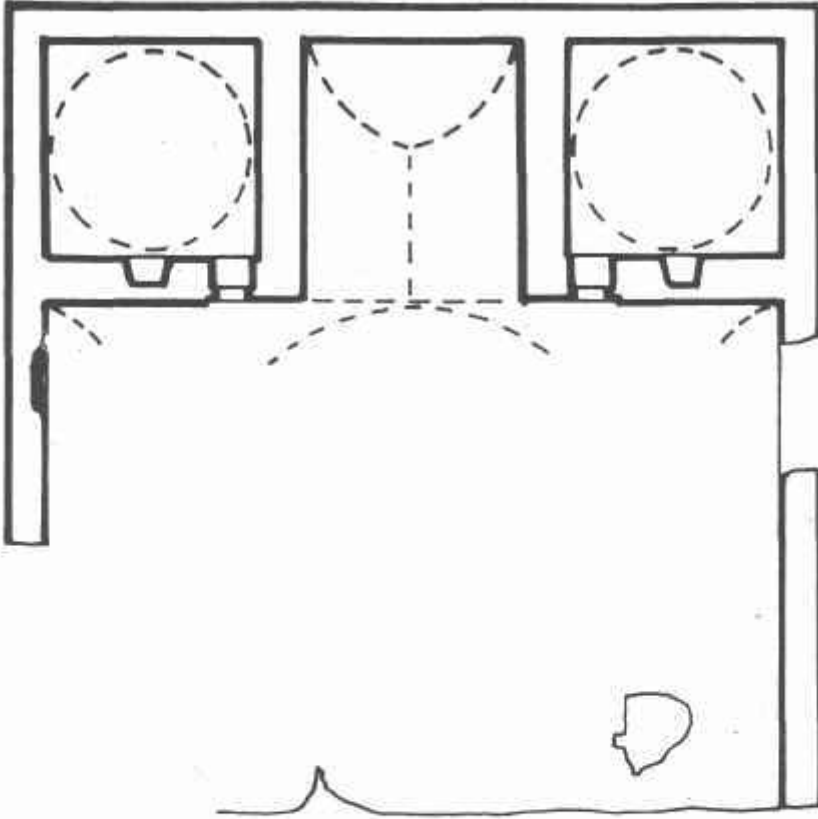

Resim: 3. Medresenin güney köşesinde bulunan dershane odası kalıntısı üzerine yapılan kulübe.

Medreseyi 1975, 1976 ve 1980 yıllarında inceleme imkânı bulan ve onun kalıntılarının her gün biraz daha ortadan kalkışına şahit olan A. Altun'a göre eser; orta mekânı kubbe ile örtülü, üç veya dört eyvanlı, tek katlı bir kuruluş arz ediyordu⁴.

A. Altun'un incelemeleri ile bunlara dayanarak çizdiği kısmî planla (Şekil. 1) birlikte, Ahmet Yakuboğlu'nun tablosu göz önüne getirildiğinde, medresenin şu özellikleri gösterdiği hükmüne varılmaktadır:

4. ALTUN, A., a.g.m., s. 326

0 10 m

Şekil 1 -KÜTAHYA BALABANİYE
MEDRESESİ (A.Altundan)

Ortadaki kare planlı olması gereken kısım; tıpkı Konya'daki XIII. yy. Selçuklu medreselerinden Karatay ve İnce Minareli Medrese'de karşılaşıldığı gibi, yelpaze pantantifle geçilen bir kubbeyle örtülmüştür.

Orta mekanın güneybatısında ana eyvan, bunun iki yanında ise kare planlı birer oda yer almaktadır. Söz konusu odalar birer kapı ile orta mekana açılmaktadırlar. Ayrıca her ikisinin de kuzeydoğu duvarlarında, kapının yan tarafında birer niş göze çarpmaktadır. A.A. Altun'un tespit ettiği izlerden başka, Yakupoğlu'nun tablosundan; hemen bu ünitelere bitişik durumda iki yan eyvanın varlığı belli olmaktadır.

Ana eyvanın ve yan eyvanların örtüsü sivri beşik tonozdur. Ana eyvanın iki yanındaki odalar ise -A. Altun'a göre- pantantifle geçilen birer kubbeyle örtülmüşlerdir.

Bizim, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivinde bulduğumuz -ne zaman çekildikleri belli olmayan- fotoğraflar, çok kıymetli belgeler niteliğindedirler. Çünkü bu eski fotoğraflar, A. Altun'un tespitlerinden bazılarının hatalı olduklarını ortaya koyduktan başka, yapı hakkında daha fazla bilgi edinmemize imkân sağlamaktadırlar. (Resim: 4).

Resim: 4. Medresenin dıştan eski bir resmi (A. ve Müz. Gen. Md. Arşivinden).

Herşeyden önce, ana eyvanın iki yanındaki odaların kubbelerine pantantifle değil, (V-A) tarzı Türk üçgenleriyle geçilmektedir. (Resim: 5). A.

Resim: 4. Medresenin dıştan eski bir resmi (A. ve Müz. Gen. Md. Arşivinden).

Herşeyden önce, ana eyvanın iki yanındaki odaların kubbelerine pantantifle değil, () tarzı Türk üçgenleriyle geçilmektedir. (Resim: 5). A. Altun, mihrap nişinin alışılmışın dışında -ana eyvanda değil- kubbeli orta mekanın güneyindeki yan eyvanın arka duvarında bulunduğu kanaatinde-dir. Burada gördüğü profilli taş parçaları, onu böyle düşünmeye sevk etmişlerdir. Ayrıca, yine profilli taş sövelerden hareketle, diğer yan eyvanın arka duvarında ve ana eyvanın yan duvarlarında birer, arka duvarın iki

Resim: 5. Dershane odalarından birinde geçiş sistemi ve kubbe (A. ve Müz. Gn. Md. Arşivinden).

pencere açıklığı bulunması gerektiğini ileri sürmektedir⁵. Ancak eski fotoğraflarda da görüldüğü gibi, orta mekanın güneyindeki yan eyvanın arka duvarında profil silmeli çerçeve sahip açıklık, mihrap nişinden ziyade pencereye benzemektedir ve bunun simetriği diğer yan eyvandan da bulunmaktadır. (Resim: 6,7). Ana eyvandaki pencereler ise sonradan açıldıkları izlenimini uyandırmaktadırlar.

Resim: 6. Güneydoğu taraftaki yan eyvanın penceresi (A. ve Müz. Gn. Md. Arşivinden).

5. ALTUN, A., a.g.m., s.328-329.

Resim: 7. Kuzeybatı taraftaki yan eyvan ve arka planda penceresi (A. ve Müz. Gn. Müd. Arşivinden).

Fotoğraflara göre, ana eyvan ve yan eyvan kemerlerinin cepheleri profilli iki silme şeklinde verilmişlerdir. (Resim: 8, 9, 10). Kubbeli odaların basık kemerli kapıları, ana eyvanla yan eyvanların kemerleri arasında kalan duvara yerleştirilmiştir. (Resim: 11, 12). Güneyindeki odanın kapısının üstündeki duvar yüzeyi kısmen sıvayla kaplanmıştır. Batıdaki mekanın kapı kemerini teşkil eden blok taşın üzerine ise, kemerin tepe noktasına gelecek şekilde üç kollu bir yıldız motifi oyulmuştur.

Resim: 8. Ana eyvan (A. ve Müz. Gn. Müd. Arşivinden).

Resim: 9. Kuzeybatı taraftaki yan eyvan (A. ve Müz. Gn. Müd. Arşivinden).

Resim: 10. Güneydoğu taraftaki yan eyvan (A. ve Müz. Gn. Müd. Arşivinden).

Resim: 11. Batı köşedeki dershane odasının kapısı (A. ve Müz. Gn. Müd. Arşivinden).

Resim: 12. Güney köşedeki derkhane odasının kapısı (A. ve Müz.Gn. Müd. Arşivinden).

Yine fotoğraflardan çıkarabildiğimiz kadarıyla, yan eyvanlara bitişik, derinlemesine dikdörtgen planlı olmaları gereken, sivri beşik tonozlu birer oda vardır. (Resim: 13, 14). Bu odaların basık kemerli kapılarının kemer kavsini teşkil eden blok taşın üzerine -âdeta boşaltma kemerini andıran- birer sivri kemer işlenmiştir.

Resim: 13. Orta mekanın doğu ve güneydoğusundaki odaların kapıları (A. ve Müz. Gn. Müd. Arşivinden).

Resim: 14. Yan eyvanlara bitişik odalardan birisinde örtü sistemi (A. ve Müz. Gn. Müd. Arşivinden).

Orta mekanın kuzeydoğu kenarının ortasından, ana eyvanla aynı eksen üzerinde, düşey dikdörtgen çerçeveli, düz lentolu büyükçe bir kapı açıklığı dikkati çekmektedir. (Resim: 15). Bunun iki yanında birer oda bulunduğu -fotoğrafi çekilmiş- bir kapıdan anlaşılmaktadır. (Resim: 16). Bu kapıları herşeyleriyle, ana eyvanın iki yanındaki odaların kapılarına benzemektedirler.

Resim: 15. Ona mekanın kuzeydoğu kenarında büyük kapı (A. ve Müz. Gn. Müd. Arşivinden).

Resim: 16. Büyük kapının güneydoğu tarafındaki odanın kapısı (A. ve Müz. Gn. Müd. Arşivinden).

Ana eyvanla aynı eksen üzerindeki büyük kapının dıştan çekilmiş fotoğrafı, bizi oldukça şaşırtmıştır. Çünkü, kapının önündeki hacmin kible duvarında mihrap olması gereken bir niş vardır (Resim: 17) ki; bu aynı zamanda A. Altun'un görüşünü tekzip etmektedir. Fakat, mantiken girişin de bu kısımda yer alması gerekirdi. Giriş eyvanında bir mihrap nişi ise, pek alışılmış bir uygulama değildir. Öyle görünüyor ki; söz konusu eyvan, orta mekana bir kapı ile açılıyordu. Herhalde arka duvarında, medreseye girişi sağlayan kapı bulunmaktaydı. Giriş cephesi, arşivden sağladığımız fotoğrafların çekildikleri zamanda yıkılmış durumda olduğundan hakkında fikir yürütmek imkânsızlaşmıştır.

Resim: 17. Büyük kapının gerisindeki mekanın kible duvarında mihrap nişi (A. ve Müz. Gn. Müd. Arşivinden).

Yapının malzemesi; kemer, kapı, pencere söveleri ve köşelerde düzgün kesme taş, duvarlarda moloz taştır. Ana eyvan, yan eyvanlar ve bitişliklerindeki odaların tonozlarında da moloz taş kullanılırken, ana eyvanın iki yanındaki odaların geçiş sistemi ve kubbelerinde tuğla malzemeye yer verilmiştir⁶.

Bilindiği kadarıyla Balabaniye Medresesi'nin⁷ inşa kitâbesi yoktur. Bugün Kütahya Müzesi'nde sergilenen kitâbe ise H. 1293/M.1896 tarihinde yapının Halveti Tekkesi hâline getirilişi ile ilgilidir. Osmanlı Türkçeşişle yazılmış kitâbe beş satırdır:

1. Medrese iken ma'bed oldu tek perişan kalmadı
2. İstemez na'lin dervişler gelür yalın ayak
3. Dâhile târihin nev didi erenler evcden
4. Eyledi Hacı Hasan Sahib Efendi tekye bak⁸
5. Ketebe el-fakîr Muhyî Efendizâde Feyzî Efendi.

-1293-

Eser, bu tarihte tekke hâline getirilirken bir tadilat geçirmiş de olabilir.

Yapıya adını veren "Balaban" ya da "Balaban Paşa"nın kimliği meçhuldür. Fakat "paşa" ünvanı Osmanlılarda olduğu gibi Germiyanlılarda da kullanılmıştır⁹.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki vakfiye fihristinde "Kütahya'da Balaban Paşa Medresesi Vakfı" kaydı geçmesine rağmen vakfiyesi mevcut değildir¹⁰.

Buna karşılık, Osmanlı tapu tahrir defterlerinde ve evkaf defterlerinde adına rastlanmaktadır.

6. Örtü sisteminde bu şekilde malzeme kullanımına, Batı Anadolu'daki Beyliklerin medreselerinde zaman zaman rastlanmaktadır.

7. Belki de bir zamanlar var olan kitâbe kaybolmuştur. Bu konuda hiçbir iz bulunmamasına rağmen, böyle bir ihtimali de gözden irak tutmamak gerekiyor.

8. H. Güner, ismi "Hacı Hüseyin Paşa Efendi" şeklinde okumuştur. GÜNER, H., a.g.e., s. 87.

9. Germiyanoğlu Süleyman Şah'ın kızı Osmanlı Sarayına gelin giderken; gelinin yanında "Paşacuk Ağa" gönderilmiştir. Bkz.; Aşıkpaşaoğlu Ahme Aşıkî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Düzenleyen: Çiftçiöğlü Nihal Atsız, Türkiye Yayınevi, İstanbul. 1947, s. 131. II. Yakub Çelebi, H. 825/M. 1422 tarihli vakfiyesinde, Afyon'un (Karahisar-ı Sâhib) Etnoz, Ağaçağıl ve Sürceöyük köylerini Sinan Paşa İbn Mehmed'e vakfetmektedir. Bkz.; II. Yakub Bey'e ait H. 825 Tarihli Arapça Vakfiye Sureti, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No.: 605, s. 253; Tercüme Defteri No: 1767, s. 86.

10) Kütahya'da Balaban Paşa Medresesi Vakfı, Kütahya Vakfiye Fihristi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Y.Ş.K. Esas: 191, Sıra: 100; Mazbut, E.Ş.K. Salis Asker: 1075.

Kanûnî Devrine ait evkâf defterinde, Balabaniye Medresesi Müderrisi Mevlânâ Hayreddin'e, Germiyanoğlu Yakub Çelebi İmaretinin gelirlerinden Kütahya'daki hıristiyanların cizyesi ve günde on akçe verilmesi, medresenin talebesine de günde beş akçe ödenmesi kaydedilmiştir¹¹.

Yine Kanûnî Devrine ait M. 1534 tarihli Tapu Tahrir Defterinde, "Evkâf-ı Medrese-i Balabaniye fi nefsi Kütahya" başlığı altında; "Bundan gayrı merhum Germiyanoğlu Ya'kub Çelebi kendi imareti zevâidinden sekiz akçe ta'yin eylemiştir, bi'l-fil müderris olanlar mutasarrıflardır"¹² denilmektedir. M. 1571 tarihli Kütahya Livası Evkaf Defteri'nde de adı "Balabaniye Medresesi" şeklinde geçmektedir¹³.

Kayıtlarda adı geçen Germiyanoğlu hükümdarı II. Yakub Çelebi'dir. II. Yakub Çelebi'nin Kütahya'da yaptırdığı imareti M. 1411'de tamamlanmış ve Taş Vakfiyesi de M. 1414'te dikilmiştir. Taş Vakfiyesi'de Balabaniye Medresesi için para ayrıldığına göre, bu tarihler civarında medrese mevcut durumdadır. Ara Altun, eserin, bölgedeki geçici Osmanlı hâkimiyeti zamanında inşa edilmiş olabileceği ihtimalini düşünmektedir¹⁴. Fakat Osmanlı medreseleri ile yapının bilinen mimarî hususiyetleri gözönüne getirildiğinde, eserin hiçbir şekilde Osmanlılara mâl edilemeyeceği sonucu ortaya çıkar. Balabaniye Medresesi ile Osmanlı medreseleri arasında elle tutulur bir ilişki kurulamazken; mevcut kısımların, M. 1432-1433 tarihli Karaman İbrahim Bey Medresesi¹⁵ ile enteresan benzerliği ve eyvan kemerlerinin profilli silmelerıyla Beylikler Devrine özgü havası dikkati çekmektedir. Öte yandan Hamza Güner'in medreseyi Osmanlılara¹⁶ mâl etmesinin de herhangi bir dayanağı yoktur.

Medrese, eski fotoğraflarından tespit edilebilen kısımlarının plan ve hacim biçimlenişi ile erken özellikler göstermesi, diğer taraftan Karaman İbrahim Bey Medresesi'ni akla getirmesi ve II. Yakub Çelebi İmaretinin vakfiyesinde adının geçmesi nedenleriyle, inşa tarihi olarak XIV. yy. - XV. yy. ilk çeyreği arasına yerleştirilebilir. Fakat, bir Germiyanlı eseri olduğunda şüphe yoktur.

11. Biz bu defteri inceleme fırsatı bulamadık. Bu konuda bkz.; VARLIK, M.Ç., *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1974, s. 117; VARLIK, M.Ç., "XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri" *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3 (1987), Marmara Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1988, s. 231.

12. Anadolu Eyâleti Tahrir Defteri, Başbakanlık Arşivi, Defter No: 438, s. 103.

13. H. 979/M. 1571 Tarihli Kütahya Livası Evkaf Defteri, Tapu ve Kadastro ve Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, Defter No: 560. vr. 2a.

14. Bkz.; ALTUN, A., a.g.rri., s. 334.

15. Bu medrese hakkında bkz.; SÖZEN, M., *Anadolu Medreseleri, Selçuklu ve Beylikler Devri*, C. II, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1972, s. 34-41.

16. GÜNER, H., a.g.e., s. 100.

Arşiv fotoğraflarından elde edilen verilen ile Ara Altun'un çizdiği plan bir araya getirildiklerinde medresenin kısmî bir restitüsyonunu hazırlamak mümkün olmuştur. (Şekil: 2). Buna göre, kuzeydoğu cephe hariç olmak üzere ortaya çıkan plan; eserin, kapalı avlulu tipte, tek katlı, üç ya da -bir kapıyla orta mekana açılan ve giriş eyvanı konumundaki ünite de dikkate alınırsa- dört eyvanlı bir medrese olduğunu, yan eyvanların ders-hane odalarına bitişik yapılması bakımından Karamanoğlu İbrahim Bey Medresesi ile benzerlik arzettiğini; buna karşılık giriş eyvanı olması gereken hacmin, orta mekana bir kapıyla açılması ve kible duvarının ortasında bir mihrap nişi bulunuşuyla alışılmışın dışında bir uygulama ortaya koyduğunu göstermektedir.

Yine arşiv fotoğrafları, öğrenci hücrelerinin sivri beşik tonozla; ders-hane odalarının (V-A) tarzı Türk öğrencileriyle geçilen birer kubbeyle; orta mekanın ise -Konya İnce Minareli Medrese'de olduğu gibi- yelpaze pandantiflerle geçilen bir kubbeyle örtüldüklerini belgelemiştir.

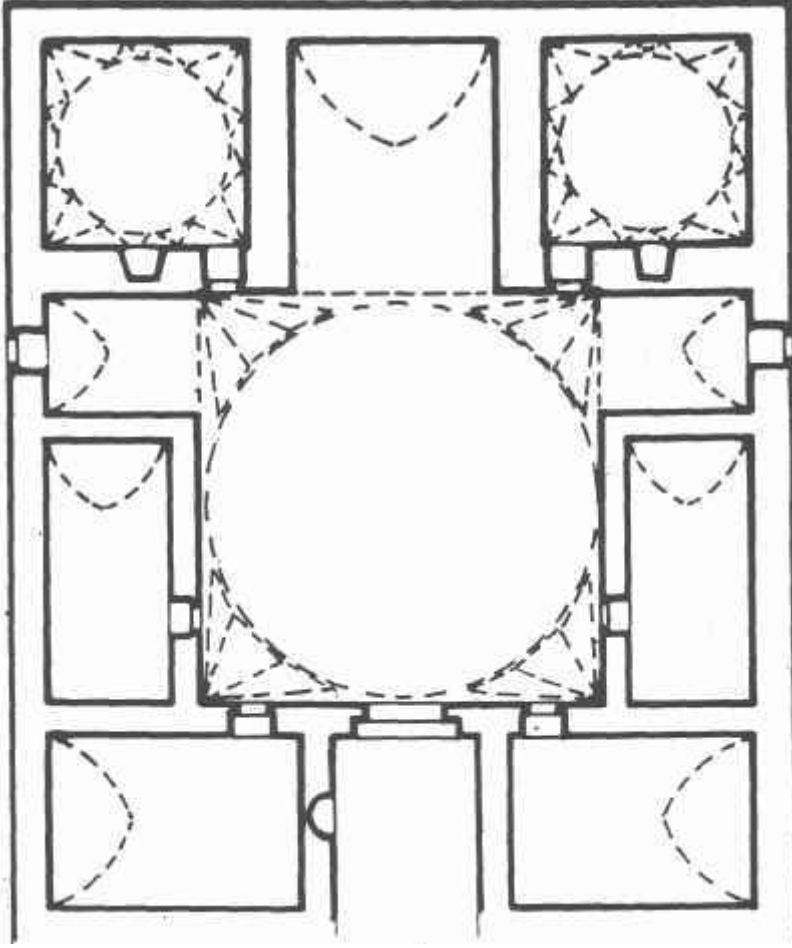
Plan ve hacim biçimlenişi, malzeme ve tekniği itibariyle Selçuklu Döneminden izler taşıyan bir Beylikler Devri eseri durumundaki -Germiyanogulları Beyliği sahasına ait- Balabaniye Medresesi, Türk Mimarî Tarihi açısından taşıdığı öneme rağmen, büyük bir ihmâl ve vurdumduymazlığın faturasını, günden güne eriyip yok olarak ödemektedir. Bugün yapıdan geriye kalanlar, bahsin başında sözünü ettiğimiz birkaç kalıntıdan ibarettir.

2) CILKOĞULLARI EVİ:

Yıkılmadan önce, 1982 yılında, üniversite öğrenciliğimiz sırasında gezip, içinden resim çekme fırsatı bulduğumuz bu ev; Bolvadin'in Şazî Mahallesi - Cılkoğulları Sokağında, eski belediye binasının hemen karşısında yer alıyordu. (Resim: 18).

Resim: 18. Yıkılmadan önce Cılkoğulları Evi.

0 5m

Şekil.2-KÜTAHYA BALABANİYE
MEDRESESİ (Kısmî Restitüsyon]
ÇİZİM :A.OSMAN UYSAL

Resim: 19. Cılkoğulları Evi'nin yerine yapılan bina.

1982 yılındaki tespitlerimize göre, Cılkoğulları Evi'nin mimarî ve dekoratif özellikleri şöyledir:

Zemin katlı birlikte üç katlı olan yapının yan cepheleri, komşu binalara bitişik oldukları için tamamen sağırdır. Güneybatıya bakan arka cephe ile kuzeydoğudaki sokağa bakan ön cephesi, zemin katlar hariç aynı düzene sahiptir. Ön Cephede, zemin katın ortasında, birbirinden bağımsız, düşey dikdörtgen çerçeveli iki kapı yer almaktadır. Sağ taraftaki kapıyla, zemin kattaki bağımsız bir mekana geçilmektedir. Diğer kapı ise eve girişi sağlamaktadır. Soldaki duvar yüzeyi sağır bırakılmıştır. Arka cephenin zemin katının ortası; taşlıktan avluya geçişi sağlamak için açık bırakılmıştır.

Her iki cephenin birinci katlarında duvar yüzeyleri, üçlü gruplar hâlinde, düşey dikdörtgen çerçeveli toplam dokuz pencereyle çözülmüştür.

İkinci katların cephesi üç parçaya ayrılmış olup; yan kanatlar üçer konsolla dışa doğru taşırılmışlardır.

Bu kanatlardan batı taraftakilerin cephesi dörder, doğu taraftakilerin cephesi ise üçer pencereyle çözülmüştür. Ayrıca, orta bölüme bakan iç köşelerinde de birer pencere vardır. Yan kanatlardaki pencereler yuvarlak boşaltma kemerine sahiptirler. Buna mukabil orta kısımdaki üç pencere, birinci kattakiler gibi düşey dikdörtgen çerçeveli olarak düzenlenmişler-

dir. Saçak kornişi, bağdadî teknikte genişçe bir yarım oluk silmeden ibarettir. Binanın üstü, dıştan kiremitle kaplı beşik çatıyla örtülmüştür.

Evin sokak tarafındaki kapılarından girildiğinde bir taşlıkla karşılaşılmaktadır. Uzun ve geniş bir koridor şeklindeki taşlık, arkadaki avluya kadar devam etmektedir.

Taşığın doğu tarafında üç oda ile bir merdiven; batı tarafında ise iki oda ve bir merdiven vardır. Üst kata çıkışı sağlayan merdivenler tek sahanlıklılıdır. Birinci kattan ikinci kata çıkan merdivenler de aynı düzeni gösterirler. Zemin kattaki odalar kiler ve ambar vazifesini üstlenmişlerdir.

Birinci kat, orta sofalı plan tipindedir. Burada toplam dört oda, geniş orta salona açılmaktadır. Çok sade bir işçilik gösteren birinci kattaki odaların tavanlarında ahşaptan birer tavan göbeği bulunmaktadır. Bu kat, evin selamlık bölümü fonksiyonunu görür.

İkinci kat (haremlik) ise, esas itibariyle iç sofalı plandadır. Fakat ortadaki bağdadî kubbeli bölüme açılan kuzeydoğu ve güneybatı eyvanları kapatılarak oda hâline getirilmişlerdir. Bunların dışında kalan dört oda, iç köşelerin pahlandırılmış kısımlarına yerleştirilmiş kapılarla sofaya bağlanırlar. Kapıların üstündeki içbükey kavisli yüzeylere "yâ Hannân", "yâ Mennân" gibi Allah'ın sıfatları yazılmıştır. (Resim: 20).

Resim: 20. İkinci kat sofasının kubbesi ve sofaya açılan kapılardan birisi.

Doğu ve güney köşedeki odalar düz; diğer iki oda ise bağdadî kubbe örtülüdür. (Resim: 21). Odaların içinde gömme dolaplar, hamamlık ve nişler görülmektedir. Diğerlerinden farklı olarak, kuzey ve batıdaki odaların kuzeybatı duvarlarında alçıdan, barok karakterli ocak nişleri dikkati çekmektedir. (Resim: 22, 23).

Resim: 21. Batı köşedeki odanın bağdadî kubbesi.

Resim: 22. Batı köşedeki odada alçı ocak.

Resim: 23. Kuzey köşedeki odada alçı ocak.

Yapıda inşa malzemesi olarak, temelde taş, duvarlarda kerpiç, tuğla ve ahşap kullanılmıştır. Duvarlar karkas tekniğinde yapılırken, tavanlarda ahşap kirişleme ve bağdadî teknik uygulanmıştır.

İkinci katta duvar, tavan ve kubbelerin yüzeyleri zengin kalem işi süslemelere sahiptirler.

Sofanın ortasındaki kubbenin eteğini dolaşan içbükey formlu silmenin yüzeyine barok karakterli kıvrım dallar, kâse ya da sepet içinde meyvelerden oluşan natürmortlar işlenmiştir. (Resim: 24, 25).

Resim: 24. İkinci kat sofasındaki kubbe eteğinde natürmort.

Resim: 25. İkinci kat sofasındaki kubbe eteğinde natürmort.

Duvar yüzeyleri sarı renge boyandıktan sonra; siyah boya ile dikdörtgen veya kare çerçevelere bölünmüş, bunların üst tarafına ise, alçı profilli yüzeysel boşaltma kemerleri yapılmıştır. Çerçevelerin sınırladığı yüzeylere, barok vazolardan çıkan natüralist üslûpta çiçekler işlenirken (Resim: 26, 27); bazan da bitkisel kenar suyuyla sınırlanmış barok karakterli bitkisel kompozisyondan sarkan kandiller yapılmıştır. (Resim 28). Boşaltma kemerlerinde kâh manzara tasvirleri (Resim: 29), kâh bitkisel kompozisyonlar göze çarpmaktadır. (Resim: 30). Ayrıca nişlerin içinde çeşitli manzaralar tasvir edilmiştir. (Resim: 31). Manzaralarda insan un-

Resim: 26. Kuzey köşedeki odanın duvarında vazolu çiçek buketi.

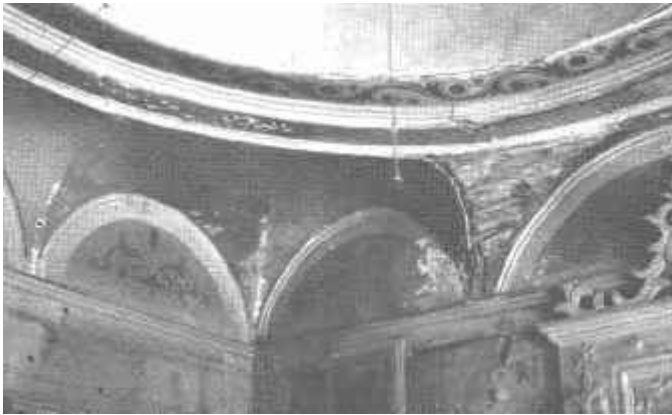
Resim: 27. Kuzey köşedeki odanın duvarında vazolu çiçek buketi.

Resim: 28. Kuzey köşedeki odanın duvarında bitkisel kompozisyon ve kand

Resim: 29. Kuzey köşedeki odada kemer kavsarasmda manzara tasviri.

Resim: 30. Kuzey köşedeki odada kemer Kavsaralarında bitkisel kompozisyonlar.

Resim: 31. Kuzey köşedeki odada bulunan nişte manzara tasviri.

suru yoktur. Sadece evler, tepeler ve ağaçlar yer almaktadır. Diğerlerinden farklı olarak, nişlerdeki manzara tasvirlerinin üst kısmında perde motifleri bulunmaktadır ki; bunlar Geç Dönemde çok tercih edilen dekoratif unsurlardandırlar.

Sözünü ettiğimiz süslemeler daha ziyade kuzey ve batıdaki odalarda karşımıza çıkmaktadırlar. Bu odaların bağdadî kubbelerinin yüzeylerine alçı malzemeyle bitkisel motifler ve ayyıldızlar nakşedilmiştir. (Resim: 24). Diğerinden ayrı olarak kuzeydeki odanın kubbe eteğinde bitkisel bir bordür vardır. (Resim: 32).

Resim: 32. Kuzey köşedeki bağdadî kubbe eteğinde bitkisel süsleme.

Bağdadî kubbeli ikinci kat sofasının güney duvarında, yatay dikdörtgen formlu kalem işi çerçevenin içine siyah boyayla yazılmış, Osmanlı Türkçesiyle şu ibareler okunabilmektedir:

-Seyr et kurulmuş bu bina ne güzel tasvir eylemişüstâz-ı ezel

- Cümle âfetden hıfz etsün ânı Hüdây-ı el.....

- Mâşââllah-ü teâlâ fetebârek Allahû ihsânü'l-hâlıkın yâ hafız

- Bu da geçer yâ hû

-.....24 şevval 1294.

Kitâbede bâni adı verilmemiştir. Usta adı ise okunamamıştır. Son satırdaki tarih kaydı, evin hicrî 24 Şevval 1294/1 Kasım 1877'de yaptırıldığını ortaya koymaktadır.

Burada sunduğumuz iki eserin gözler önünde yok olup gidişi; Türkiye'de eski eser kıyımının aralıksız devam ettiğinin en açık göstergesidir. Mevcut kanunlara, koruma kurullarına ve bunca feryada rağmen, taşınmaz kültür varlıklarımız bir bir ortadan kaldırılıyorsa; ortada, yasaların engelleyici ve koruyucu güçlerini de aşan ciddî bir sorun var demektir. Nedir bu SORUN? 2863 Sayılı yasayı çıkarmak, sit alanları ilân etmek, Bölge Kurulları ve Yüksek Kurul oluşturmak yaraya merhem olmuyorsa; o zaman bunlara ek olarak; toplumu yönlendirici ve bilinçlendirici, yerine göre frenleyici; bürokratlardan define meraklılarına kadar, konuyla uzaktan-yakından ilgilenen kesimleri maddî kültür mirasımıza saygı ve sahip çıkmaya davet edici bir hâl çaresine baş vurmak şarttır. Bize göre, bu sorunun çözümü olan çare EGİTİM'dir. Çünkü, kanunların gücü, onu uygulayanların tutumu ve vatandaşın ona inanıp-inanmamasıyla sınırlıdır. Şayet bu konuda, insanların gönlüne, aklına ve vicdanına nüfuz edilemezse; bu gidişin önünün alınması mümkün değildir. Bilindiği gibi günümüzde, hangi konuda olursa olsun, kitleleri yönlendirmenin yolu basit yasaklamalardan değil; eğitim yoluyla ikna etmekten geçmektedir. Bu çözümün işlerlik kazanabilmesi için ise; öncelikle üniversiteler, Kültür Bakanlığı, Millî, Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Basın gibi kurum ve kuruluşların elele vermesi gerektiğini düşünüyoruz.